

П'ятаченко С.В.,

к.філол.н., доцент кафедри російської мови,
зарубіжної літератури та методики їх викладання
СумДПУ імені А.С.Макаренка, pjatachenko@gmail.com

Україна, м. Суми

УКРАЇНА У ПОДОРОЖНІХ НАРИСАХ РОСІЙСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ І ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті представлено аналіз подорожніх нарисів російських письменників I половини ХІХ століття, у яких описується Україна, її народ, історія, природа, звичаї і фольклор. Розглядаються особливості зображення традиційного життя українців, їх характеру, зовнішності, відмінностей від росіян. Твори перейняті сентиментальними й романтичними настроями, вони зображують Україну, як ідеальне місце, де люди живуть у гармонії із собою та природою. Незважаючи на суб'єктивізм та значну кількість ліричних відступів, ці твори залишаються важливим джерелом наших знань про Україну I половини ХІХ століття.

Ключові слова: Україна, подорожні нариси, сентименталізм, романтизм, російська література, історія, фольклор.

Постановка проблеми. I половина ХІХ століття для російського письменства стала етапом становлення нової літератури, пошуком нових тем та розробкою нових літературно-мистецьких напрямків. З кінця ХVІІІ століття серед літературних тенденцій узяли гору ідеї просвітителів та мода на сентиментальні романи. Саме сентименталізм зрушив увагу письменників з ідеї героїчної перемоги розумної людини над особистими пристрастями до ідеї «природної людини», світу ідилії, втечі до ідеалізованого села, що було вже за крок від романтичного пошуку ідеалу. Романтичні тенденції, які поширилися в

російській літературі на початку XIX століття, посилили тенденцію до змалювання ідеального місця та ідеального способу життя. Саме таким ідеалізованим місцем, своєрідною Аркадією, протиставленою похмурому Петербургу, багатом починає здаватися Україна. «Я хотел видеть только хорошее: дурного везде много, и кому оно надобно? Хотел, чтобы Малороссия была Аркадией», – писав письменник, журналіст і видавець, князь П. І. Шаліков у своєму «Новом путешествии в Малороссию» (1803) [14, с.178].

Метою роботи є аналіз подорожніх нарисів російських письменників, опублікованих окремими виданнями чи на сторінках тодішніх часописів, у яких описуються подорожі авторів Україною, згадується низка населених пунктів, наводяться історичні факти, публікуються зразки фольклору та інші подробиці, які дозволяють більше дізнатися про життя українців I половини XIX століття.

Виклад основного матеріалу. Зацікавленість Україною, її історією, звичаями, фольклором поширилися серед російської освіченої публіки ще наприкінці XVIII століття. «В XVIII ст. малорусское вошло в моду и оставалось больше модою, хотя чувствовалось кое-что родственное в нем», – зазначав літературознавець і лінгвіст І. О. Мандельштам [9, с.195]. З 1870-х років в Росії значного поширення набули пісенні збірники, де були широко представлені українські народні пісні. У 1777 році в Санкт-Петербурзі Г. Калиновський опублікував опис українського весілля, записаного на Глухівщині. Згодом М. Д. Чулков передрукував його у своїй книзі «Абевега русских суеверий» (1786). У цей же час з'явилися «Записки об Украине» Я. А. Марковича (1798) та «Топографическое описание Харьковского наместничества» (1787). Поява й популяризація «Слова о полку Ігоревім», яке першими дослідниками було визнане «малоросійською поемою», привернули увагу до давньої української міфології. Збірники українських народних пісень та казок, видані в Петербурзі М. А. Цертелєвим (1819), у Москві М. О. Максимовичем (1827) та О. М. Бодянським (1835) стали надзвичайно популярними серед російської публіки. «Зачарування Україною було таке дуже, що ідеалізація українського життя зробилася літературною традицією», – зазначав філолог і

літературознавець В. В. Сиповський. – «Ця поетична апотеоза України витворилася за доби романтизму, коли так жадібно шукали всього мальовничого, усього того, на чому виразно позначався *couleur locale*» [11, с.24]. О. С. Пушкін зізнався М. О. Максимовичу: «А я обираю ваші песни».

Першим жанром російської літератури XIX століття, у якому була широко представлена українська тема, стали подорожні нариси, автори яких намагалися наслідувати «*A Sentimental Journey Through France and Italy*» Л. Стерна (1768) та «Письма русского путешественника» М. М. Карамзіна (1791-1792). Україна з її барвистою природою, що різко контрастувала з російськими краєвидами, українські краєвиди, ясне небо, гарно вбрані люди та мальовничі поселення приваблювали і викликали захоплені відгуки. «Увидев Малороссию, глаза мои не могли налюбоваться выбеленными избами, опрятною одеждою обитателей их, ласковым, милым взглядом прекрасных здешних женщин», – захоплено вигукує П. І. Шаліков [14, с.40]. Сповнені захопленого здивування українським народом, його «наружным блеском» та «культурностью» також подорожні записки В. В. Ізмайлова, П. І. Сумарокова, І. М. Долгорукова, О. І. Льовшина, І. П. Вернета, В. В. Пассека, І. І. Гуржеева, І. Левицького, Є. П. Ковалевського, І. М. Сбітнєва, І. Г. Кулжинського, М. С. Всеволожського, О. М. Муравйова, московського митрополита Платона та інших. Ці твори були опубліковані окремими виданнями або в літературних часописах того часу: «Московский Меркурий», «Вестник Европы». «Украинский вестник», «Соревнователь просвещения и благотворения» та інших. Частина цих авторів мали українське коріння або тривалий час мешкали в Україні, а для когось Україна стала відкриттям, яке їх вразило та змусило взятися за перо. Деякі з авторів неодноразово описували свої подорожі Україною, зокрема, письменник, педагог і журналіст І. П. Вернет, який обрав Слобожанщину другою батьківщиною, опублікував понад десяти подорожніх нарисів Україною, два нариси підготував письменник, етнограф і археолог В. В. Пассек, а педагог, письменник та історик І. Г. Кулжинський присвятив цій темі розлогу працю «Малороссийская деревня»

(1827), нарис «Поездка из Малороссии в Грузию» (1850) та опис подорожі Україною в романі «Эмерит» (1836).

Слід зазначити, що опис України чи окремих міст не був першочерговим завданням авторів, які насамперед намагалися висловити свої почуття та думки, створити відповідний настрій. Слушно зауважує автор рецензії на «Путешествие в Малороссию» П. І. Шалікова, яка вийшла в 1803 році в журналі «Вестник Европы», редагованому М. М. Карамзіним, що автор «едет не с тем, чтобы описывать города и провинции, но с тем, чтобы уехать от времени и, если можно, увезти читателя с собою» [2, с.115].

Сентиментальні почуття та романтична піднесеність характеризують майже всі аналізовані нарисы. «Украина! Как много мечтаний пробуждает одно имя твое! – пише В. В. Пассек. – Как сильно прикована душа к твоей бурной, изменчивой судьбе, к твоим безмолвным курганам и неразгаданным изваяниям!» [10, с.55]. Україна авторам видається ідилічним місцем, де можна сховатися від столичної суєти та світського життя, місцем для філософського усамітнення чи любовного гніздечка: «Вот тот холм, говорил я самому себе в восторге духа, вот тот монастырь, вот тот курган, вот та речка, вот те господские и крестьянские домики, вот те хутора и вот наконец то место, где я хотел построить себе философскую хижину и жить с милою» [13, с.106-107]. Українські краєвиди автори порівнюють з італійськими, а саму Україну з Аркадією, Едемом та іншими міфологічними місцями: «Много есть деревень на свете, но под кротким небом Малороссии всякая деревня есть сокращенный эдем – где иногда не достает только добродетели и чувствительности сердца, чтобы людям быть совершенно блаженными» [6, с.3]. І. П. Вернет принагідно згадує античні образи гостинного подружжя Філемона й Бавкіды, а журналіст і письменник В. В. Ізмайлов переконує, що ні античній гетері Фріні, ні французькій куртизанці Нінон де Ланкло не вдалося б «помрачить добронравие» місцевих мешканців. Історик, етнограф і публіцист О. І. Льовшин називає Україну «прекраснейшей, но мало обработанною страною» [8, с.70].

Перше на що звертають увагу мандрівники – це різні зовнішні відмінності між Україною і Росією, які відразу впадають в око уважній людині. «Здесь чувствуешь уже совсем другую природу: ты вступил в Малороссию! Народ не тот, черты лица другие, почва земли, местоположение, все принимает другой вид, женщины не лучше, но как-то веселее; вообще все гостеприимнее, по всему разбросана какая-то нега, какая-то лень; уже начинаешь чувствовать влияние умеренного климата», – зазначає державний і військовий діяч, видавець і бібліограф Н. С. Всеволожский [3, с.11]. Чиновник і літератор П. І. Сумароков, племінник відомого поета О. П. Сумарокова, в'їжджаючи в Україну в 1803 р., відзначає «крутую перемену во всем, что только взору не представляется». Йому навіть здається, що це вже край російської імперії, і далі інша держава: «Вот белеются униженные мазанки; вот поселяне с обритыми головами разъезжают на волах, и вот открытые шинки винной продажи. В опрятной и веселенькой хате нахожу я иные лица, иные обыкновения, иное на хозяевах одеяние, иное устройство и слышу иной язык. Неужель тут положен предел империи? Не в другое ли въезжаю государство?» [12, с.45].

Щире захоплення в авторів подорожніх нарисів викликає барвіста українська природа: «Передо мной опять раскинулись широкие равнины и степи, и по ним едва катятся чистые воды Донца, Ворсклы, Харькова, Псела; передо мною твои поля, засланные зелеными коврами, оживленными играми рассыпавшихся табунов» [10, с.55]. «Нет! На унылом вашем севере таких летних вечеров, как здесь, не бывает!» – захоплено вигукує П. І. Шаліков [13, с.119].

Сповнені поетичного настрою рядки В. В. Пассек присвячує українському степу, який здається йому «затихнувшим морем». Природа, на його думку, визначає характер нації: «Чистое светлое небо, цветущие поля и луга Малороссии верно имеют сильное влияние на ее жителей, просветляют их характер, омраченный вековым бедствием, веселят душу, непосредственно сближают с миром внешним, соседними державами и более предполагают к жизни общественной, нежели природа стран северных и палящего юга» [10, с.117]. У нарисі «Поездка в Грузию» І. Г. Кулжинський захоплено описує

українські степи: «Ах! Как они хороши! Око тонет в беспредельном пространстве; земля, небо, да и я между небом и землею – и ничего больше нет! Какая здесь растительность! А как благоухает воздух вокруг вас!» [7, с.24].

Зовнішність українського селянина, його одяг, зачіска та відсутність бороди також привертають увагу авторів: «Мужчины носят так называемые сиряки, все бреют себе не только бороды, но и часть волос на голове вокруг лба и щек. Они имеют вообще умные лица» [4, с.89]. О. І. Льовшин пише, що «наружность их имеет в себе нечто важное; умные лица и усы, при крепком сложении, обритой бороде и высоком росте, придают им величественный вид» [8, с.75]. П. І. Шаліков відзначає вроду жінок: «Вообще женщины здесь очень миловидны, почти все с темными и вместе пламенными глазами, в которых чувствительность души и сердца так ясно изображается. Природа положила на лицах их печать любви и нежности». [13, с.118].

Очевидні відмінності в способі життя українців автори намагаються пояснити м'яким кліматом та родючим ґрунтом, що дозволяє українцеві бути забезпеченим за «малый труд», й «у него остается много свободного времени, и он, одаренный утонченнейшими произведениями природы, готов искать других наслаждений» [10, с.119]. «Изобилие в прекрасных картинах природы, щедрость земли и счастливый климат Малороссии делают жителей здешних веселыми и склонными к забавам», – зазначає О. І. Льовшин. [8, с.69].

В українців, на думку В. В. Пассека, сформувався інший суспільний і сімейний устрій тому, що одружені сини живуть зі своїм сімейством в окремих хатах, а в Росії «5 или 6 женатых братьев с женами и детьми живут в одной избе..., все заодно работают, и все повинуются или старшему брату или отцу или даже деду, который едва двигается с места, но не отрекается от семейной власти, от своего первенства» [10, с.197]. «Домашняя жизнь и семейное согласие малороссиян достойны уважения», – зазначає історик, географ і публіцист О. І. Льовшин. «Взаимная любовь производит в их домашнем хозяйстве лучшую гармонию и порядок, нежели власть и повиновение у нас», – до такого висновку приходить В. В. Ізмайлов. [4, с.87]. Письменник через це протиставлення

підкреслює негативні сторони російського життя: деспотизм у родинному устрої, відсутність прагнення російського селянина до чистоти й охайності, до естетичного облаштування свого помешкання чи обійстя.

Важливою рисою українців, на яку вказують кілька авторів подорожніх нарисів, є глибокий патріотизм. «Они любят отечество и его славу, ибо слух их привык к сим именам, и собственная слава их всегда была тесно связана с долгом патриотизма», – зазначає В. В. Ізмайлов [4, с.86]. Про палку любов українців до батьківщини пише у своєму подорожньому нарисі «Письма из Малороссии» О. І. Льовшин: «Малороссияне пламенно любят отчизну свою и помнят славу предков своих, ненавидя тех из них, которые очернили имена свои презрительными поступками» О. І. Льовшин [8, с.65]. Він також вказує на патріархальний лад у родині, розвинене почуття власності й терплячість українців: «Терпение жителей здешних достойно удивления; но бояся вывести их из оного» [8, с.72].

Письменник також помічає «вольность обхождения между обоими полами», яка однак не переходить межі, парубки «не смеют далеко простирать дерзких требований», а в дівчат «целомудрие свято сохраняется» [8, с.67] «Законы супружества соблюдаются свято, редкая женщина имеет своего Чичисбея¹, – додає В. В. Ізмайлов, – Девицы напротив того имеют довольно свободное обхождение, каждая из них есть Нарина²» [4, с.88-89]. Даючи характеристику киянкам, він вказує на їхню скромність, «целомудренность весталок», вроджений смак і природні таланти. Про вроджений смак українців пише й О. І. Льовшин: «Их вкус довольно образован природою» [8, с.75]. В усьому, до чого тут торкалася рука людини, російським мандрівникам вбачається особливий естетичний смак, «вкус изящного», який проявляється в різних сторонах життя: «Все деревни или хуторы их расположены в прекрасных местах; каждая хата, чистая и белая, окружена цветущим садом со зреющими

¹ Чичисбей – коханець, який супроводжував знатну італійку у XVIII-XIX ст.

² Наріна – красуня, згадана у романі –подорожі французького письменника Ф.Левальєна «Путешествия Вальяна во внутренность Африки» (М.,1793).

плодами; окны осенены осокорами или липами; у каждого поселянина есть скрипка и любимая овечка в стаде» [4, с. 90]

Історичний досвід і етнокультурна традиція сформували в українців усвідомлення власної етнічної індивідуальності та певну недовіру і критичне ставлення до інших народів, зокрема, росіян. Кілька авторів вказують на негативне ставлення до росіян із боку місцевого населення. О. І. Льовшин відзначає, що часто від місцевих мешканців можна почути «Добрый человек, да москаль», а своїх малих дітей вони «пугают москалями» [8, с.73].

Для російського мандрівника Україна – це не лише частина російської імперії, а й частина російської історії, яку вони виводять із княжих часів, від «золотоглавого Києва». Тому в подорожніх нарисах російських авторів багато розмірковувань на історичну тему, ремінісценцій та інтерпретацій історичних фактів. «Вот колыбель отечества нашего! – патетично вигукує на початку своїх «Писем из Малороссии» О. І. Льовшин. – Вот земля, которая была поприщем громких подвигов древних предков наших!» [8, с.1]. Докладні історичні відомості про міста Чернігівщини й Харківщини наводить педагог і письменник І. М. Сбітнев у нарисі «Поездка в Харьков» (1830). В. В. Пассек у «Путевых заметках» також багато уваги приділяє історії України, починаючи від княжих часів, згадує похід князя Ігоря на половців та цитує рядки зі «Слова о полку Ігоревім», висловлює свої думки про козацькі часи та Хмельниччину, устрій слобідських полків та участь козацьких полків у Полтавській битві. Постать Петра І і перемога під Полтавою – одна з улюблених тем, якій російські автори приділили значну увагу. В. В. Ізмайлов на початку розділу «Малоросія» пише: «Я ступил ногою на ту землю, которая была театром великих происшествий в истории нашей, добычею соседних держав и отечеством самых миролюбивых людей» [4, с.51-52]. Свою розповідь про Україну О. І. Льовшин починає з опису місця Полтавської битви. «В Полтаве, можно сказать, даже воздух пахнет русской славой! С жадностью ищешь следов Великого Петра!» – пише І. Г. Кулжинський. [7, с.207]. П. І. Сумароков, захоплений власною уявою, свої переживання на полі Полтавської битви висловлює з патріотичним пафосом:

«Я мечтаю, как величавый Петр с обнаженною шпагою, с уверительною осанкою разъезжает там на гордом коне, как российские полки с неустрашимой выступью идут на своих врагов» [12, с.58].

За літературною традицією автори подорожніх нарисів відображують у своїх творах зустрічі з відомими людьми в тих місцях, які вони проїждять. В. В. Ізмайлов, П. І. Шаліков, І. П. Вернет відвідують поміщиків, медиків, філософів, духовних осіб, І. Г. Кулжинський зустрічає в Харкові І. Срезневського та П. Гулака-Артемівського.

У низці опублікованих подорожніх нарисів зустрічаємо етнографічні описи українських народних свят і звичаїв, наводяться приклади народних пісень. У своїх «Письмах из Малороссии» О. І. Льовшин описує традиційну українську хату, перераховує страви національної кухні: «Природные их кушанья – вареники, галушки, жирный борщ, очень вкусны» [8, с.77]. Мандрівник звертає увагу на те, що залишки від обіду не подаються на вечерю, а готуються свіжі страви. Відзначає він також красу народного танцю та ніжність народної пісні. А щодо голосів народних співців і співачок він зазначає, що «гибкостью, чистотою и приятностью оных они превзошли почти всех жителей России», а також вказує на те, що в Росії «придворная музыка певческая составлена почти из одних малороссиян» [8, с.77]. Щодо української мови він висловлює сподівання, що після унормування граматики та внаслідок уваги до неї своїх письменників «малороссияне в славе ученых произведений своих может быть будут состязаться с просвещенными народами Европы» [8, с.78]

Про особливості народних пісень у «Письме из Украйны» (1819) пише письменник, географ і мандрівник-дослідник Є. П. Ковалевський: «Малороссияне любят музыку и песни, из которых многие имеют печать уныния: в них прославляют они походы, рыцарские подвиги и несчастия своих предков» [5, с.43-50]

Розлога праця І. Г. Кулжинського «Малороссийская деревня» (1827) цілком присвячена ідилічному змалюванню сільського життя і складається з розділів «Весна в Малороссии», «Барвенки и рута», «Обжинки», «Вечерницы»,

«Малороссийская свадьба», «О малороссийской поэзии», «Малороссийские песни». Народні пісні-веснянки він наводить у своєму поетичному переспіві російською мовою, а опис народного свята має узагальнено-сентиментальний характер: «Уже веселые нимфы прославили весну в своих песнях и хороводах» [6, с.28]. Значно детальніше і з елементами художньої образності описано свято обжинків, де згадуються обжинкові пісні та страви святкового обіду (борщ, картопля з бараниною, смаженина). Поміщик на знак подяки накриває найманим жінцям святковий стіл, за який сідає й сам, пригощаючи робітників наїдками і варенухою та закликаючи юних жниць скуштувати цього напою: «Ах! Пейте румяные! Ах! Пейте смуглянки! Варенуха есть напиток любви» [6, с.49].

Не менш яскраво він описує українські вечорниці – «сельский малороссийский клуб», де молодь збирається «для взаимных свиданий». Дівчата, які першими приходять у найняту для вечорниць хату, прядуть, співають, розказують казки, але з приходом парубків «веретена и пряслицы полетели под лавку, и праздник любви начинается шумною пляскою» [6, с.56]. Танці змінюються застіллям: «На столе являются горячие блины, жирная яичница и кубок варенухи с пряными кореньями – приправой любви» [6, с.57]. Сільський Амур, за словами автора, геть не схожий на міського Амура, і сільські дівчата дозволяють своїм нареченим ділити з ними ложе до весілля, але «богиня целомудрия всегда бывает между ними третья» [6, с.57].

Окремий розділ змальовує народне весілля, наводиться опис елементів весільного обряду: сватання, промова сватів, прощання нареченої з подружками, випікання короваю, заплітання подружками коси наречених, вінчання в церкві, викуп нареченої, святкова вечеря, яка завершується проводом молодих до шлюбного ложа. У розділі, присвяченому українській поезії, І. Г. Кулжинський високо оцінює народні пісні й захоплено закликає звернути на них пильну увагу: «Имейте охоту прислушаться к малороссийским песням: какая величественная простота в выражении и в самих чувствах! Какое близкое и живое изображение природы! Кажется, сочинители сих песен пели оные не устами, а сердцем» [6, с.57]. Він також наводить декілька уривків народних пісень українською мовою

з поясненням окремих слів та їхнього змісту, згадує Семена Климовського, як автора однієї з найвідоміших українських пісень «Їхав козак за Дунай», а також близьких до народної поезії Г. Сковороду та І. Котляревського. В останньому розділі подано дев'ять народних пісень ліричного змісту.

В. В. Пассек у своїх «Очерках России» (1838) наводить описи українських народних календарних свят та вірувань: «Праздник Купалы» (т.1), «Малороссийские поверья» (т.2), «Малороссийские святки: Рождество. Сочельник. Колядки, щедривки и пр.», «Русалка, народное поверье», «Малороссийская песня» (т.3), «Веснянки» (т.5). А в «Путевых записках» (1834), які так високо оцінив В. Г. Белінський, він цитує народні українські думи зі збірника І. І. Срезневського «Запорожская старина».

На сторінках подорожніх нарисів знаходимо згадки про населені пункти значної частини України, зокрема й ті, які знаходяться на території сучасної Сумщини. В. В. Ізмайлов у книзі «Путешествие в полуденную Россию», описуючи місця, через які він проїхав, згадує Суми, Боромлю, Ромен, Веприк, Липову Долину. Під Сумами його увагу привернула алея столітніх осокорів, посаджених уздовж греблі через річку, «где пешеходец, утомленный жаром, скрывается в тени и прохладе» [4, с.56]. Слобода Боромля зачарувала його гостинністю, під Ромнами він звертає увагу на старі могили – свідки колишніх битв, у місті Веприку його схвилювала зустріч із жебраком, а в Липовій долині він мав філософську бесіду з місцевим рабином. І. П. Вернет в одному з нарисів присвячених Україні описує Глухів, який викликає в нього низку спогадів, бо він там прожив два роки, та Суми, «город, славящийся своими ярмонками». П. І. Шаліков мальовничо описує ярмарок у Ромні і з незадоволенням описує ярмарковий театр. Кролевець і Глухів згадує у своєму подорожньому нарисі князь І. Долгорукий. І. М. Сбітнев у нарисі «Поездка в Харьков» також описує деякі міста нинішньої Сумщини: Вороніж, Кролевець, Конотоп, Хмелів, Ромен, Липова Долина, Охтирка, Краснопілля, Суми, Білопілля, Глухів.

Низка авторів звертає увагу не лише на життя українського народу, а й на представників інших народів, які мешкають в Україні. О. І. Льовшин значну

увагу приділяє опису життя росіян-старовірів, а також згадує про представників єврейського народу, наводить описи їх зовнішності, поведінки, традиційних занять. Дехто з авторів змальовує ці картини нейтрально, у деякого присутні негативні оцінки.

Усі аналізовані твори належать до сентиментально, романтичної чи реалістичної прози. Втім є і приклади поетичних подорожніх нарисів, зокрема, «Поэтические очерки Украины, Одессы и Крыма» письменника зі Стародубщини І. П. Бороздни, які народилися в нього під час подорожі Україною в 1834 р. і які він у вигляді віршованих листів адресував графу В. П. Завадовському. Поетичними рядками автор описує українську природу, прогулянку по степу і грозу в степу, обід і бал в українського поміщика, ярмарок у Лубнах, а також подає написану за народними переказами поему «Відьмак». Зустрічаємо тут також поетичний опис зовнішності українського козака:

«Еще в полях возы скрипят,
А в шароварах и с усами
Козак шагает с ними в ряд.
В кружок обстрижен, загорелый,
Из люльки тянет свой тютюн» [1, с.32].

Здебільшого автори відзначають, що Україна все ще живе патріархальним життям, до якого не дісталась цивілізація та міська культура. Вплив російської мови й культури, який захопив вищі прошарки українського суспільства, у селянському середовищі ще майже непомітний. Але цей традиційний устрій уже стоїть на порозі руйнування, про що пише В. В. Ізмайлов: «Протечет немного времени, и вы увидите, что они потеряют все доброе, что показывает в них юность рода человеческого, что они приобретут некоторые блестящие качества, которых им не доставало, но без которых можно быть счастливым, и что с сими качествами захватят они и развратности, сопряженной с дальнейшим шагом к просвещению» [4, с.211-212].

Висновки. Мода на українську тематику виникла серед російської інтелектуальної еліти з кінця XVIII століття під впливом ідей сентименталізму й

активно поширилася в літературі I половини XIX століття. Одним з перших жанрів, у якому автори описували Україну, став жанр подорожніх нарисів, який розвинувся під впливом Л. Стернза і М. М. Карамзіна. Загальний огляд творів цього жанру дає підстави виокремити серед них два типи: написані в сентиментальній манері (до 1820- рр.) і в романтичній та реалістичній (30-40-і рр.). В основі цих творів лежить щире зацікавлення Україною, її історією та народом. Дехто з авторів відкриває для себе та читачів Україну, а ті, хто були пов'язані з нею народженням чи службою, висловлюють своє щире захоплення та любов. Незважаючи на численні ліричні відступи та суб'єктивізм, у цих творах збереглося чимало картин старожитньої України, її природи, описів міст і сіл, селянського побуту та життя панських дворів. «Малороссийский народ достоин любопытства и, может быть, славы», – зазначає російський письменник і мандрівник В. В. Ізмайлов [4, с.90].

Література

1. Бороздна И. Поэтические очерки Украины, Одессы и Крыма. Письма в стихах / И. Бороздна. – М., 1837. – 246 с.
2. В-ий. О путешествии в Малороссию / В-ий // Вестник Европы. – М.: В университетской типографии, 1803. – Ч. VIII. – С. 114-122.
3. Всеволожский Н. С. Путешествие через южную Россию, Крым и Одессу в Константинополь, Малую Азию, Северную Африку, Мальту, Сицилию, Италию, Южную Африку и Париж в 1836 и 1837 гг. / Н. С. Всеволожский. – М.: В типографии Августа Семена, при Императорской Медико-хирургической академии, 1839. – Т.1. – 500 с.
4. Измайлов В. Путешествие в полуденную Россию в письмах / В. Измайлов. М., 1800. – 442 с.
5. Ковалевский Е. Письмо из Украйны / Е. Ковалевский // Соревнователь просвещения и благотворения. – Санкт-Петербург: В медицинской типографии, 1819. – №7. – С. 43-50.
6. Кулжинский И. Малороссийская деревня / И. Кулжинский. – М.: В типографии императорского Московского театра, 1827. – 140 с.
7. Кулжинский И. Поездка в Грузию / И. Г. Кулжинский // Сочинения. – СПб.: Издание Г. А. Васильева, 1850. – Ч.1. – 197 с.
8. Левшин А.И. Письма из Малороссии, писанные Алексеем Левшиным / А. И. Левшин. – Х.: В Университетской типографии, 1816. – 206 с.
9. Мандельштам И. О характере Гоголевского стиля. Глава из истории русского литературного языка / Мандельштам И. – СПб.: 1902. – 410 с.

- 10.Пассек В. Путевые заметки Вадима / В. В. Пассек. – М.: В типографии Семена Скливановского, 1834. –185 с.
- 11.Сиповський В. Україна в російському письменстві. Частина I (1801-1850 рр.) / В. Сиповський. – К.: 3 друкарні Української Академії Наук, 1928. – 460 с.
- 12.Сумароков П. Досуги крымского судьи или Второе путешествие в Тавриду / П. Сумароков. – Санкт-Петербург: В императорской типографии, 1803. – Ч.1. – 350 с.
- 13.Шаликов П. Новое путешествие в Малороссию / П. И. Шаликов // Вестник Европы. – М.: В университетской типографии, 1803. – Ч.ХІІІ. – №2. – С. 114-122.
- 14.Шаликов П. И. Новое путешествие в Малороссию / П. И. Шаликов // Московский Меркурий. – 1803. – Кн. 9. – С.137-188.

References

1. Borozdna I. Pojeticheskie ocherki Ukrainy, Odessy i Kryma. Pis'ma v stihah / I. Borozdna. – М., 1837. – 246 s.
2. V-ij. O puteshestvii v Malorossiju / V-ij // Vestnik Evropy. – М.: V universitetskoj tipografii, 1803. – Ch. VIII. – S. 114-122.
3. Vsevolozhskij N. S. Puteshestvie cherez juzhnuju Rossiju, Krym i Odessu v Konstantinopol', Maluju Aziju, Severnuju Afriku, Mal'tu, Siciliju, Italiju, Juzhnuju Afriku i Parizh v 1836 i 1837 gg. / N. S. Vsevolozhskij. – М.: V tipografii Avgusta Semena, pri Imperatorskoj Mediko-hirurgicheskoj akademii, 1839. – T.1. – 500 s.
4. Izmajlov V. Puteshestvie v poludennuju Rossiju v pis'mah / V. Izmajlov. М., 1800. – 442 s.
5. Kovalevskij E. Pis'mo iz Ukrajny / E. Kovalevskij // Sorevnovatel' prosveshhenija i blagotvorenija. – Sankt-Peterburg: V medicinskoj tipografii, 1819. – №7. – S. 43-50.
6. Kulzhinskij I. Malorossijskaja derevnja / I. Kulzhinskij. – М.: V tipografii imperatorskogo Moskovskogo teatra, 1827. – 140 s.
7. Kulzhinskij I. Poezdka v Gruziju / I. G. Kulzhinskij // Sochinenija. – SPb.: Izdanie G. A. Vasil'eva, 1850. – Ch.1. – 197 s.
8. Levshin A.I. Pis'ma iz Malorossii, pisannye Alekseem Levshinym / A. I. Levshin. – H.: V Universitetskoj tipografii, 1816. – 206 s.
9. Mandel'shtam I. O haraktere Gogolevskogo stilja. Glava iz istorii russkogo literaturnogo jazyka / Mandel'shtam I. – SPb.: 1902. – 410 s.
10. Passek V. Putevyje zametki Vadima / V. V. Passek. – М.: V tipografii Semena Sklivanovskogo, 1834. –185 с.
11. Sipovs'kij V. Ukraïna v rosijs'komu pis'menstvi. Chastina I (1801-1850 rr.) / V. Sipovs'kij. – K.: Z drukarni Ukraïns'koï Akademiï Nauk, 1928. –460 s.
12. Sumarokov P. Dosugi krymskogo sud'i ili Vtoroe puteshestvie v Tavridu / P. Sumarokov. – Sankt-Peterburg: V imperatorskoj tipografii, 1803. – Ch.1. – 350 s.
13. Shalikov P. Novoe puteshestvie v Malorossiju / P. I. Shalikov // Vestnik Evropy. – М.: V universitetskoj tipografii, 1803. – Ch.HІІІ. – №2. – S. 114-122.

14. Shalikov P. I. Novoe puteshestvie v Malorossiju / P. I. Shalikov // Moskovskij Merkurij. – 1803. – Kn. 9. – S.137-188.
1. Borozdna I. Pojeticheskie ocherki Ukrainy, Odessy i Kryma. Pis'ma v stihah / I. Borozdna. – M., 1837. – 246 s.
2. V-ij. O puteshestvii v Malorossiju / V-ij // Vestnik Evropy. – M.: V universitetskoj tipografii, 1803. – Ch. VIII. – S. 114-122.
3. Vsevolozhskij N. S. Puteshestvie cherez juzhnuju Rossiju, Krym i Odessu v Konstantinopol', Maluju Aziju, Severnuju Afriku, Mal'tu, Siciliju, Italiju, Juzhnuju Afriku i Parizh v 1836 i 1837 gg. / N. S. Vsevolozhskij. – M.: V tipografii Avgusta Semena, pri Imperatorskoj Mediko-hirurgicheskoj akademii, 1839. – T.1. – 500 s.
4. Izmajlov V. Puteshestvie v poludennuju Rossiju v pis'mah / V. Izmajlov. M., 1800. – 442 s.
5. Kovalevskij E. Pis'mo iz Ukrainy / E. Kovalevskij // Sorevnovatel' prosveshhenija i blagotvorenija. – Sankt-Peterburg: V medicinskoj tipografii, 1819. – №7. – S. 43-50.
6. Kulzhinskij I. Malorossijskaja derevnja / I. Kulzhinskij. – M.: V tipografii imperatorskogo Moskovskogo teatra, 1827. – 140 s.
7. Kulzhinskij I. Poezdka v Gruziju / I. G. Kulzhinskij // Sochinenija. – SPb.: Izdanie G. A. Vasil'eva, 1850. – Ch.1. – 197 s.
8. Levshin A.I. Pis'ma iz Malorossii, pisannye Alekseem Levshinym / A. I. Levshin. – H.: V Universitetskoj tipografii, 1816. – 206 s.
9. Mandel'shtam I. O haraktere Gogolevskogo stilja. Glava iz istorii russkogo literaturnogo jazyka / Mandel'shtam I. – SPb.: 1902. – 410 s.
10. Passek V. Putevyje zametki Vadima / V. V. Passek. – M.: V tipografii Semena Sklivanovskogo, 1834. – 185 c.
11. Sypovskiy V. Ukraina v rosiiskomu pysmenstvi. Chastyna I (1801-1850 rr.) / V. Sypovskiy. – K.: Z drukarni Ukrainskoi Akademii Nauk, 1928. – 460 s.
12. Sumarokov P. Dosugi krymskogo sud'i ili Vtoroe puteshestvie v Tavridu / P. Sumarokov. – Sankt-Peterburg: V imperatorskoj tipografii, 1803. – Ch.1. – 350 s.
13. Shalikov P. Novoe puteshestvie v Malorossiju / P. I. Shalikov // Vestnik Evropy. – M.: V universitetskoj tipografii, 1803. – Ch.HIII. – №2. – S. 114-122.
14. Shalikov P. I. Novoe puteshestvie v Malorossiju / P. I. Shalikov // Moskovskij Merkurij. – 1803. – Kn. 9. – S.137-188.

Piatachenko S.V.,

Candidate of Philology, Associate Professor, Department of Russian, foreign
literature and methods of teaching them

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko,

pjatachenko@gmail.com

Ukraine, Sumy

UKRAINE IN TRAVEL ESSAYS OF RUSSIAN WRITERS DURING THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY

This article has an analysis of essays about trips of Russian writers in the first half of the 19th century. Ukraine, its people, history, customs and folklore are described there. These essays show the traditional life of Ukrainians, their character, appearance and other features different from Russian. The compositions are sentimental and romantic, they show Ukraine as an ideal place, where people live in harmony with themselves and nature. Despite subjectivism and many lyrical digressions, these stories are important source of our knowledge about Ukraine in the first half of the 19th century.

Key words: Ukraine, travel essays, sentimentalism, romanticism, Russian literature, history, folklore.